

UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN
KVALITETS- OCH EKONOMIAVDELNINGEN
INSPEKTIONS- OCH ANALYSENHETEN

SID 1 (27)
2010-09-08

DNR 10-400/7211

FÖRSKOLEINSPEKTÖRER

CHRISTIANE CHIN VON MATÉRN

TEL: 508 33 028

HANS DAHLIN

TEL: 508 33 655

EVA HEDERSTRÖM

TEL: 508 33 061

INGA LILL HJERPE LINDGREN

TEL: 508 33 005

Stockholms stads

utbildningsinspektörers

årsrapport

2009-2010

Förskola

Innehåll

INLEDNING	3
SAMMANFATTNING	5
LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING	7
STYRNING, LEDNING OCH KVALITETSARBETE.....	7
<i>Ledning och organisation</i>	8
<i>Styrdokument och systematiskt kvalitetsarbete</i>	9
KUNSKAPER, UTVECKLING OCH LÄRANDE	11
<i>Förskolans arbetssätt</i>	13
<i>Barn i behov av särskilt stöd</i>	17
NORMER OCH VÄRDEN – ARBETE MOT ALLA FORMER AV KRÄNKANDE BEHANDLING.....	18
<i>Förskolans arbetssätt</i>	18
<i>Planer mot diskriminering och kränkande behandling</i>	19
SAMVERKAN MED HEMMET OCH SKOLVERKSAMHETER	20
<i>Samverkan med hemmet</i>	20
<i>Samverkan med skolverksamheter</i>	22
AVSLUTANDE DISKUSSION	24
INSPEKTERADE FÖRSKOLOR	26

INLEDNING

Inspektion av stadens förskoleverksamhet genomförs i enlighet med den instruktion för stadens utbildningsinspektörer som antagits av utbildningsförvaltningen samt de mål och riktlinjer som ligger till grund för inspektion av förskola. I dessa riktlinjer beskrivs även hur inspektionen genomförs.

Inspektionen syftar till att bidra till utveckling av stadens förskoleverksamhet men även till att ge information om förskoleverksamhetens kvalitet till ansvariga politiker, ansvariga på central förvaltningsnivå samt till allmänheten.

I denna årsrapport presenteras förskoleinspektörernas sammanfattande bild av det senaste verksamhetsårets inspektioner. Jämförelser görs i någon mån även med tidigare årsrapporter samt med stadens sammanfattande kvalitetsredovisning för förskolan i Stockholm 2008/09.

Utifrån förskolans läroplan, Stockholms stads förskoleplan och andra styrdokument har inspektionen granskat hur väl mål och riktlinjer tolkats och omsatts i förskolornas verksamhet. Inspektionen har även granskat hur väl förskoleenheterna/förskolorna arbetar för att utveckla och förbättra den egna verksamheten. Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitet i förskolan respektive allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning har utgjort underlag vid inspektörernas bedömning av kvalitetsarbetet.

Följande granskningsområden har bedömts:

- Styrning, ledning och kvalitetsarbete
- Kunskaper, utveckling och lärande
- Normer och värden – arbete mot alla former av kränkande behandling
- Samverkan med hemmet och skolverksamheter

Under verksamhetsåret 2009/10 har inspektionen särskilt inriktats på några stadsdelar och koncerner för att därmed kunna ge en övergripande återföring till avdelningschef eller motsvarande. Under året har 28 förskoleenheter inspekterats, varav 14 kommunala och 14 enskilt drivna. Inspektionerna omfattar totalt 4 420 barn, vilket innebär att närmare tio procent av stadens ca 46 000 förskolebarn har berörts av inspektion. Genom inspektionens återföring till de fem berörda stadsdelsförvaltningarna och de två

koncernerna gynnar dock inspektionens utfall och rekommendationer till utveckling sannolikt ett betydligt större antal barn.

I en bilaga till denna rapport redovisas inspektionsrapporternas sammanställningar av styrkor, svagheter, utvecklingsområden och brister som måste åtgärdas för samtliga inspekterade enheter.

SAMMANFATTNING

Efter de inspektioner som genomförts under verksamhetsåret 2009/10 bedömer inspektörerna att Stockholms stad allmänt har väl fungerande förskolor. Vi möter till allra största delen barn som trivs, leker och lär. Vi möter också till största delen nöjda föräldrar samt engagerad ledning och personal. Samtidigt finns det stora kvalitativa skillnader som behöver åtgärdas för att garantera alla Stockholms barn en bra förskoletid.

Enheterna och även de ingående förskolorna är organiserade på olika sätt men de flesta har en ändamålsenlig organisation som medför att personalen kan vara delaktig och ges förutsättningar för att planera sitt arbete. Barngruppernas storlek och hur de är organiserade skiljer sig allt mer eftersom nya gruppkonstellationer tillkommer genom att avdelningar slås samman till större arbetslag med gemensamt ansvar för en större grupp barn. Även antalet barn per personal skiljer sig stort mellan förskolorna, men det genomsnittliga värdet är bara något högre än vid tidigare års inspektioner. Vi bedömer att förskolorna oftast lyckas anpassa verksamheten efter olika gruppammansättningar och barnens åldrar.

Förskollärartätheten är i genomsnitt relativt oförändrad men varierar även den kraftigt förskoleenheter och förskolor emellan. Flera avdelningar saknar helt högskoleutbildad personal vilket vi anser försvårar genomförandet av uppdraget.

Systematiskt kvalitetsarbete, som syftar till att säkerställa att verksamheten svarar mot nationella mål, krav och riktlinjer och andra mål förenliga med de nationella är fortfarande oftast en svaghet för förskolorna. Särskilt svårt tycks det vara att visa på verksamhetens resultat och analysera dessa på ett sådant sätt att man har nytta av det i den kommande verksamheten.

Även om förskolorna oftast har höga ambitioner med sitt arbete för att främja barnens lärande är inspektionens vanligaste rekommendation, i likhet med tidigare år, att förskolorna/personalgrupperna behöver fördjupa sina diskussioner om och sin förståelse av läroplanens begrepp kunskap och lärande. Sådana diskussioner menar vi behöver föras kontinuerligt och ligga till grund för val av organisation och arbetssätt, inte minst för att fördjupa det temainriktade arbetssätt som läroplanen förordar för att barnens lärande ska bli meningsfullt och sammanhängande. Medvetet arbete med den fysiska miljön ur ett pedagogiskt perspektiv ger barnen över lag tillgång till ett varierat material och möjlighet till lek i olika former även om vi i många fall föreslår kompletteringar. Ofta föreslår vi exempelvis ökad tillgänglighet till material för de yngre barnen och allmänt rikligare material för bygg- och konstruktionslek.

Dokumentation synliggör ofta vilken verksamhet som bedrivs på förskolorna, men den används sällan som ett verktyg i arbetet med barnen eller vid planering och utvärdering av verksamheten. Det finns en medvetenhet om att barnen ska få arbeta med natur och matematik men ett utforskande förhållningssätt förekommer mer sällan. Arbetet med barnens språkutveckling i det svenska språket är även i år i fokus i förskolorna och bedrivs oftast med stor medvetenhet. Däremot saknar många förskolor konkreta arbetssätt för att stödja barnens modersmål i annat språk än det svenska och för att förbereda barnen för ett liv i ett mångkulturellt samhälle.

Liksom tidigare år arbetar förskolorna aktivt med värdegrundsfrågor. Detta arbete omsätts i ett respektfullt förhållningssätt till barnen och goda arbetssätt för att ge barnen förutsättningar att utveckla sin sociala och empatiska förmåga. Det finns hos de flesta förskoleenheter och förskolor ambitioner att öka barnens inflytande men även svårigheter med att skapa konkreta arbetssätt för detta. Svårast är det att återkoppla till barnen vad deras önskemål lett fram till. Det finns en klar insikt om genusfrågors betydelse, även om det i flertalet av de förskolor som inspekterats under det gångna verksamhetsåret inte framstått som en prioriterad fråga.

Nästan alla förskolor har en plan mot diskriminering och kränkande behandling och arbetar aktivt för att förhindra kränkande behandling. Däremot har endast ett fåtal förskolor dokumenterat sitt arbete i en plan som till fullo uppfyller aktuell lagstiftning och arbetet med planen bedrivs sällan på ett så systematiskt sätt som lagstiftningen föreskriver.

Vi har funnit att det även verksamhetsåret 2009/10 pågått ett aktivt arbete för att få till stånd en god samverkan med föräldrarna. Den så kallade föräldraaktiva¹ inskolningen har tagit över och är uppskattad av såväl föräldrar som personal. Förskolorna har flera olika former för information och samverkan vilket ger föräldrar goda möjligheter till delaktighet. Användningen av IT har ökat men motsvarar fortfarande inte helt föräldrarnas önskemål. Den dagliga kontakten upplevs i regel fungera väl men förskolorna tydliggör i allt för liten grad verksamhetens övergripande mål och syften för föräldrarna. Det sistnämnda är en förutsättning för att föräldrarna på ett mer meningsfullt sätt ska kunna bidra till utvärdering av verksamheten. Enkäter riktade till föräldrar används nästan alltid men hur de följs upp varierar och därmed även vilket resultat dessa ger i form av verksamhetsutveckling.

Förskolorna beskriver ofta ambitioner att skapa en god samverkan kring barnens övergång till skolans verksamheter, men även problem med att omsätta dessa ambitioner. Skolans övergång till utbildningsförvaltningen nämns fortfarande som en negativ förändring för samverkan liksom det ökande antalet skolor att samverka med. Vi kan konstatera att en stadsdelsövergripande strategi och en god egen förmåga att presentera sin verksamhet är en fördel men ingen garanti för en fungerande samverkan. Däremot har de flesta förskolor ett genomtänkt arbetssätt för att ge barnen en bra avslutning på sin förskoletid. Vi finner det anmärkningsvärt att barn i behov av särskilt stöd inte garanteras en väl förberedd övergång.

¹ Föräldern deltar i verksamheten flera hela dagar med sitt barn

LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING

Styrning, ledning och kvalitetsarbete

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98), Skolverkets Allmänna råd för kvalitet i förskolan, Stockholms stads förskoleplan, förordning (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. samt Stockholms stads riktlinjer för godkännande och rätt till bidrag för enskild förskola, fritidshem och pedagogisk omsorg.

Med utgångspunkt i de ovanstående styrdokumenterna har inspektionen särskilt granskat:

- Ledning och organisation
- Mål och systematiskt kvalitetsarbete

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner.

Styrkor

- De flesta förskolor har en tydlig struktur för möten i olika former och personalen ges i de flesta förskolor goda förutsättningar till planering, såväl individuellt som i olika arbetslag.
- Flertalet förskolor har en tydlig ansvarsfördelning mellan olika befattningar och uppdrag.

Utvecklingsområden

- Andelen anställda med förskollärarytbildning eller sådan utbildning som bedömts motsvara denna bör i flera fall öka.
- Ansvarsfördelningen av den pedagogiska styrningen och ledningen bör förtydligas.
- Förskolorna behöver formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för att underlätta uppföljning och utvärdering av verksamheten.
- Uppföljningsmetoder och utvärderingar bör i högre grad riktas mot de områden och de mål som anges i förskolans läroplan. Även barns och föräldrars synpunkter på verksamheten bör systematiskt tas tillvara.
- Förskolornas kvalitetsredovisningar bör utvecklas så att de i högre grad redovisar en bedömning av i vilken utsträckning målen i läroplanen har förverkligats.

Ledning och organisation

Skolverkets allmänna råd slår fast att ”Den pedagogiska ledningen är en viktig faktor för förskolans kvalitet”. Även Stockholms stads förskoleplan lyfter fram att en kvalitativ utveckling av förskolan kräver ett pedagogiskt ledarskap, som skapar förutsättningar för den pedagogiska verksamheten att arbeta mot uppställda mål och skapa förutsättningar för ett systematiskt kvalitetsarbete”.

Av de inspektioner som genomförts under verksamhetsåret 2009/10 kan vi konstatera att i princip alla förskolor och förskoleenheter har en ledningsorganisation med en ofta skriftligt dokumenterad ansvarsfördelning som ger förutsättningar för ett systematiskt kvalitetsarbete. I flera förskolor delegeras det pedagogiska ledarskapet så att detta innehas av en person per avdelning/grupp. En del förskolor/förskoleenheter har inrättat en särskild befattning som ofta benämns pedagogisk ledare eller pedagogisk handledare. Vad just detta ledarskap innebär i förhållande till det ansvar som vilar på en förskolechef/enhetschef har dock visat sig vara något oklart, varför vi bedömt att några förskolor/förskoleenheter bör förtydliga ansvarsfördelningen av den pedagogiska styrningen och ledningen. Denna oklarhet framträdde också tydligt i samband med de inspektioner vi genomförde under verksamhetsåret 2008/09.

Alla förskolor/förskoleenheter har också en mötesstruktur och system för planering som ger personalen möjlighet till inflytande, delaktighet och ansvarstagande. Speciellt i de större kommunala enheterna finns olika forum för pedagogiska diskussioner och handledning med olika tematiska innehåll som ofta leds av en pedagogisk ledare eller pedagogisk handledare. Vissa stadsdelar anordnar också pedagogiska nätverk.

Förutsättningarna för gemensam planering och reflektion på dagtid kan dock variera beroende av om personalen kan samverka över avdelningsgränserna. Vår erfarenhet är dock att alla förskolor/förskoleenheter hittar lösningar utifrån givna förutsättningar. De allra flesta förskolor/förskoleenheter har också inrättat ett särskilt utrymme med teknisk utrustning som underlättar planeringsarbetet.

I förskoleinspektörernas årsrapport för verksamhetsåret 2008/09 omnämndes att Stockholms stad har som ambition att öka förskollärartätheten och att andelen förskollärare detta år hade ökat till 43 procent enligt Stadsledningskontorets statistik. Denna andel har inte nämnvärt förändrats under verksamhetsåret 2009/10. Verksamhetsårets inspektioner har också visat att andelen förskollärare skiljer sig betydligt åt både mellan förskolor/förskoleenheter och inom en och samma enhet. Det finns fortfarande avdelningar som saknar förskollärare. Vi har i sju rapporter, d.v.s. 25 procent av rapporterna, bedömt att andelen anställda med förskollärarytbildning eller sådan utbildning som bedömts motsvara denna bör öka.

Det genomsnittliga värdet vad gäller antal barn per personal är i verksamhetsårets inspektioner 5,6 barn per personal. Detta innebär en mindre ökning jämfört med verksamhetsåret 2008/09 då antal barn per personal beräknades till 5,4.² Dock kan värdet variera kraftigt både mellan förskolor och förskoleenheter och inom dessa. Det högsta

² Inspektionen räknar enbart avdelningspersonal, alltså inte personal anställd för barn i behov av särskilt stöd eller andra stödpersoner.

genomsnittliga värdet för en förskola/förskoleenhet under verksamhetsåret 2009/10 är 6,7 barn per personal medan det lägsta är 4,3. Enbart i ett fall har vi i ett utvecklingsområde bedömt att barngruppernas storlek och sammansättning bör organiseras så att de yngre barnens behov av täta och stabila vuxenkontakter, av trygghet i barngruppen samt av rumslig tillhörighet säkerställs. För övrigt har vi kunnat konstatera att förskolorna har anpassat sina arbetssätt för att kunna tillgodose såväl barngruppens som enskilda barns behov.

Styrdokument och systematiskt kvalitetsarbete

Förskolornas verksamhet styrs av läroplanen (Lpfö 98) samt de kommunala och lokala besluten inom staden och respektive stadsdel. Styrningen syftar till att skapa förutsättningar för en likvärdig förskola med jämn och god kvalitet utifrån lokala behov. Verksamheterna har en frihet i att tolka och konkretisera de nationella och kommunala målen. Kravet är att förskolorna ska planera, genomföra, utvärdera och utveckla verksamheten i förhållande till de uppställda målen i läroplanen.

Enligt förordningen (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. ska en kommunalt driven förskola årligen upprätta en skriftlig kvalitetsredovisning som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av verksamheten. Förskolornas arbete med såväl kvalitetsredovisning som årlig verksamhetsplan ingår i stadens kvalitetssystem benämnt *Integrerat system för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet*, ILS. Varje stadsdelsnämnd upprättar årliga mål som varje förskoleenhet ska precisera i en verksamhetsplan för att omsättas i förskolornas verksamhet.

Stockholms stad fastställer motsvarande krav i Stockholms stads riktlinjer³ för enskilt driven verksamhet. Enligt riktlinjerna ska en verksamhetsplan formuleras och dokumenteras inför varje arbetsår. En enskilt driven förskola behöver dock inte ta hänsyn till en stadsdelsnämnds mål. Planen ska beskriva det kommande årets arbete och den ska knyta an till nationella styrdokument och till stadens styrdokument. Mål ska enligt riktlinjerna formuleras och vara uppföljningsbara. I samma riktlinjer fastställs också att en verksamhetsberättelse årligen ska upprättas. Verksamhetsberättelsen ska enligt riktlinjerna innehålla en utvärdering av hur väl verksamheten arbetat i relation till målen

Förskolorna/förskoleenheterna som inspekterats under verksamhetsåret 2009/10 har med något undantag upprättat en verksamhetsplan. Överlag innehåller de kommunala förskoleenheternas verksamhetsplaner målformuleringar som har anknytning till stadsdelsnämndens mål som i sin tur är kopplade till mål i läroplanen och till övergripande kommunala mål och åtaganden. I årsrapporten för verksamhetsåret 2008/09 framhålls att den stora mängden mål som förskolorna skulle förhålla sig till i sina verksamhetsplaner gjorde att det var svårt att följa upp dem alla. I detta avseende har vi under verksamhetsårets inspektioner kunnat konstatera en förändring. Av de verksamhetsplaner vi tagit del av under verksamhetsåret 2009/10 framgår att flera stadsdelar minskat antalet nämndmål och även i andra avseenden förenklat arbetet med

3 Riktlinjer för godkännande och rätt till bidrag för enskild förskola, fritidshem och pedagogisk omsorg.

Riktlinjerna är antagna av utbildningsnämnden den 12 juni 2008 och därefter omarbetade med hänsyn till nya bestämmelser den 1 juli 2009.

verksamhetsplanerna. Av de intervjuade förskolecheferna vid kommunalt drivna förskolor har framkommit att de själva fört diskussioner med respektive förvaltning om att i högre grad anpassa nämndmålen till läroplanen men också om att reducera antalet nämndmål.

I årsrapporten för verksamhetsåret 2008/09 beskrivs också att målen i verksamhetsplanerna ofta var formulerade som arbetssätt och inte som mål på ett sätt som kunde underlätta uppföljning och bedömning av måluppfyllelse. Detta överensstämmer med resultatet av inspektionerna under det gångna verksamhetsåret. Vi har därtill konstaterat att de mål som anges i förskolornas verksamhetsplaner ofta är så ottydligt formulerade att de försvårar en systematisk uppföljning och utvärdering. Detta har vi påpekat och bedömt i stort sett i alla inspektionsrapporter, oavsett om förskolan bedrivs i kommunal regi eller av annan huvudman. Förskolorna behöver med andra ord formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för bedömning av måluppfyllelse för att underlätta uppföljningen och utvärderingen. På samma sätt som år 2008/09 framgår det sällan på vilket sätt det föregående årets utvärdering och kvalitetsredovisning påverkar prioriteringarna i kommande verksamhetsplan. Verksamhetsplanen upplevs enligt vad som framkommit av våra inspektioner under verksamhetsåret 2009/10 för övrigt av förskoleavdelningarna ofta så allmän att den inte kan utgöra någon given utgångspunkt för en systematisk verksamhetsplanering och även detta påpekades i årsrapporten 2008/09.

I samma årsrapport beskrivs att alla inspekterade förskolor/förskoleenheter hade någon form av uppföljning och utvärdering, men att denna i huvudsak skedde muntligt, vilket gör att chefens förmåga att från olika sammanhang sammanställa verksamhetens resultat blir avgörande för dess användbarhet. Resultaten från utvärderingarna utgjordes mer av redovisningar av arbetssätt och aktiviteter än av resultat av vad dessa lett fram till för barnen. Dessutom saknas analyser utifrån resultaten i de fall sådana presenteras. Vi kan konstatera att i princip samtliga förskolor/förskoleenheter, såväl kommunalt som enskilt drivna, fortfarande går tillväga på samma sätt.

De personalrepresentanter vi samtalade med uppfattar sig heller inte särskilt delaktiga i arbetet med kvalitetsredovisningen. Eftersom enhetens verksamhetsplan av dem upplevs så allmän och inte möjlig att använda för ett systematiskt arbete, har flera av de besökta förskolorna och avdelningarna snarare "egna" uppföljnings- och utvärderingsprocesser av den pedagogiska verksamheten. Ofta sker detta muntligt och utan att sammanställas. Det är även oklart i vad mån förskolornas ofta muntliga utvärderingar ligger till grund för de sammantagna bedömningarna i enheternas respektive kvalitetsredovisning och med ett enda undantag har vi bedömt att förskolornas/förskoleenheterens utvärderingar i högre grad bör ligga till grund för den årliga kvalitetsredovisningen. På så sätt har parallella system utvecklats utan någon anknytning till varandra: verksamhetsplanen och kvalitetsredovisningen hanteras på ledningsnivå medan den pedagogiska verksamheten följs upp och utvärderas på avdelningsnivå utan att dessa för den skull med tydlighet återfinns i kvalitetsredovisningen. Det står heller inte klart för samtliga de personalföreträdare vi samtalade med eller för oss om eller hur kvalitetsredovisningens utvecklingsområden ingår i den påföljande verksamhetsplanen. Enligt flera av de förskolechefer vi intervjuat under året försvåras denna koppling av att en verksamhetsplan

enligt Stockholms stads styrsystem upprättas för ett kalenderår under det att kvalitetsredovisningen upprättas för ett verksamhetsår.

Enligt de bedömningar vi gjort under det gångna verksamhetsåret bör förskolornas/förskoleenheternas respektive kvalitetsredovisning utformas så att den redovisar måluppfyllelsen genom en bedömning av hur väl förskolorna har arbetat i riktning mot målen i läroplanen. De åtgärder och utvecklingsområden som beskrivs i en kvalitetsredovisning bör ligga till grund för utvecklings- och verksamhetsplanering för nästkommande period. Detta är enligt vår bedömning ett angeläget utvecklingsområde för förskolorna/förskoleenheterna. Vi har vidare bedömt att mål- och styrdokument bör länkas samman. Även detta kan bidra till att kvalitetsarbetet kan bedrivas mer systematiskt eftersom en planmässig uppföljning och utvärdering är avhängig ett sådant tydligt sammanhängande system av mål- och styrdokument. Vi har också bedömt att uppföljningsmetoder och utvärderingar i högre grad bör riktas mot de områden och de mål som anges i förskolans läroplan. Barns och föräldrars synpunkter uppmärksammas ofta på olika sätt. Däremot sker detta mer sällan systematiskt så att de kan utgöra ett underlag i det systematiska kvalitetsarbetet. Vi anser att sådana synpunkter på verksamheten systematiskt bör tas tillvara som ännu ett underlag vid utvärderingar. Dessa bedömningar har till största delen även gällt enskilt drivna förskolor.

Enligt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning⁴ ska en förskolas kvalitetsredovisning ge en övergripande bild och bedömning av kvaliteten och av hur väl förskoleverksamheten arbetat i riktning mot nationella mål. För att bidra till likvärdighet mellan olika delar i en verksamhet bör kvalitetsredovisningen också visa på skillnader i måluppfyllelse. En sådan anvisning återfinns även i Stockholms stads skrivanvisningar⁵ för arbetet med kvalitetsredovisningen för verksamhetsåret 2008/09. Trots detta har ingen av de kvalitetsredovisningar vi tagit del av synliggjort sådana skillnader och variationer inom enheten trots att förskolecheferna oftast är helt införstådda med att sådana finns. Vi har därför i några fall bedömt att så bör ske, så att åtgärder och insatser kan anpassas efter behov i syfte att främja likvärdighet inom förskolan/enheten.

Kunskaper, utveckling och lärande

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98) samt Stockholms stads förskoleplan.

Med utgångspunkt i de ovanstående styrdokumenterna har inspektionen särskilt granskat:

- Vad utmärker förskolans arbetssätt och hur har man kommit fram till dessa?
- I vad mån ger förskolans fysiska miljö utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande?

⁴ SKOLFS 2006:18.

⁵ Dokumentet är benämnt *Kvalitetsredovisning hösten 2008 och våren 2009 – skrivanvisning för förskolan*.

- Vilka möjligheter ges för barnens eget kulturskapande och hur förvaltas förskolans uppdrag att både göra barnen medvetna om det egna kulturarvet och delaktiga i andras kulturer?
- Hur stimuleras barnens språkliga utveckling och hur arbetar förskolan med flerspråkiga barn?
- Hur utmanas barnens nyfikenhet inom områdena matematik och naturvetenskap?
- Hur säkerställs att de barn som behöver mer stöd än andra får detta tillgodosett?

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner.

Styrkor

- Förskolorna bedriver över lag ett aktivt arbete för att stimulera barnens språkutveckling.
- Förskolorna har väl fungerande rutiner för arbetet med barn som behöver mer stöd än andra.
- Den fysiska miljön i förskolorna organiseras i regel utifrån en pedagogiskt grundad struktur som ska främja barnens lek samt ge förutsättningar för barnens eget skapande och egna initiativ vid val av aktiviteter.
- Majoriteten av förskolorna dokumenterar och presenterar olika verksamhetsinslag samt barnens aktiviteter i bild, text eller annan form.

Områden att utveckla

- Förskolorna bör mer djupgående analysera läroplanens kunskapssyn samt synen på barns utveckling och lärande som grund för sina pedagogiska ställningstaganden.
- Förskolorna bör över lag utveckla sina arbetssätt för att aktivt stimulera flerspråkighet hos barn med annat modersmål än svenska och även finna former för hur ett interkulturellt förhållningssätt kan komma till uttryck i verksamheten.
- Förskolornas dokumentation av verksamheten bör i större utsträckning användas för att utveckla det pedagogiska arbetet, d.v.s. som verktyg vid planering, uppföljning och utvärdering. För att så ska kunna ske bör dokumentationens syfte, målgrupper, innehåll och form klargöras.
- I flertalet⁶ förskolor bör den pedagogiska miljön kompletteras för att bättre stimulera till undersökande, konstruerande och experimenterande lek och lärande. Material för barnens spontana skapande bör med åldersadekvat anpassning vara lättillgängligt för barn i alla åldrar.

Till stor del överensstämmer vår lägesbedömning verksamhetsåret 2009/10 inom detta granskningsområde med förra verksamhetsårets. Såväl beskrivna styrkor som utvecklingsområden har dessutom funnits med i flera år. Detta förhållande konstateras även i den sammanfattande kvalitetsredovisningen för förskolan i Stockholm 2008/2009.

⁶ Vi har i 64 procent av rapporterna bedömt att den pedagogiska miljön bör utvecklas.

Förskolans arbetssätt

I läroplanen fastställs att förskolan ”skall lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten skall vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan skall erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet.”

Enligt Stockholms stads förskoleplan ska förskolan ”se möjligheterna hos varje barn och utgå från att varje barn är kompetent, nyfiket, kreativt med lust att lära. Den ska även betona vikten av att lära i samspel med andra barn och vuxna. Arbetssätt ska medvetet och aktivt utmana barnens lärande och stimulera barnen att utveckla förmågor för fortsatt lärande”.

Vi har under det gångna verksamhetsårets inspektioner sett flera exempel på verksamhet som förmedlar den helhet av omsorg, fostran och lärande som läroplanen föreskriver och där barnen ges många möjligheter att utforska sin omvärld. Det är förskolor där man förmår möta barnen där de befinner sig och samtidigt ger dem nya utmaningar. Det är också dessa förskolor/förskoleenheter som i regel har en tydlig, gemensam förståelse av läroplanens intentioner som utgångspunkt för hur barngrupperna organiseras, vilka arbetssätt som blir rådande och vilket innehåll verksamheten ges.

Vi har också sett exempel där balansen i den pedagogiska verksamheten inte är fullgod och där den ena eller andra aspekten tar överhanden eller där verksamhetsinslag genomförs enligt traditioner och pedagogiska grundtankar som var dominerande före läroplanens tillkomst. Vår erfarenhet är att personalgruppen i dessa förskolor/enheter vanligtvis saknar en gemensam förståelse av läroplanen. Därmed lämnas stort utrymme för en mängd tolkningar samtidigt som vana och tradition i större utsträckning blir avgörande för val av arbetssätt och innehåll i verksamheten.

Vi har över lag i förskolorna funnit ett starkt engagemang för att utveckla verksamheten. Personalen vill pröva ”nya arbetssätt” och ta till sig andras erfarenheter. Detta faller väl ut i förskolor där läroplanen är förankrad men vi har också sett vilka svårigheter som uppstår när det sker utan gemensam förankring i läroplanens syn på kunskap och barns läroprocesser. Vår erfarenhet är att personal i sådana fall kan ta till sig ett nytt arbetssätt instrumentellt, d.v.s. utan att reflektera över vilket förhållningssätt som krävs eller om innehållet i verksamhetsinslagen behöver förändras.

Förskolornas arbete med teman, med barns inflytande (se årsrapportens avsnitt *Normer och värden*) samt med pedagogisk dokumentation har under det gångna verksamhetsårets inspektioner tydligast belyst behovet av att förskolorna granskar sina arbetssätt och de egna pedagogiska begreppen i förhållande till läroplanen och förskoleplanen för Stockholms stad.

Temainriktat arbetssätt

Enligt läroplanen är kunskap inget entydigt begrepp. ”Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet – som förutsätter och samspelar med varandra. Verksamheten skall utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper /.../ Med ett temainriktat arbetssätt kan barnens lärande bli mångsidigt och sammanhängande.”

Arbete med teman har lång tradition i förskoleverksamhet och förekommer i någon form i alla förskolor vi inspekterat, ibland med projektarbete som ännu en benämning. På sina håll används båda beteckningarna och vi har kunnat konstatera att det ofta råder osäkerhet om huruvida begreppen är utbytbara eller står för olika arbetssätt. Likaså anordnas temaarbete enligt vår erfarenhet fortfarande ofta enligt ”traditionen” utan att personalen reflekterat över att ett temainriktat arbetssätt enligt läroplanens intentioner förutsätter andra förhållnings- och angreppssätt än de som dominerade före läroplanens tillkomst.

Pedagogisk dokumentation

I förskoleplanen för Stockholms stad framhålls att ”pedagogisk dokumentation är ett redskap för att kontinuerligt följa upp och utveckla verksamheten”.

I många förskolor dokumenteras såväl verksamheten som enskilda barns aktiviteter kontinuerligt. Digitalkameran har medfört ett omfattande fotograferande. Dokumentationsrum ger på många håll goda förutsättningar att bearbeta bild och text och det tekniska kunnandet ökar i personalgrupperna.

Dokumentationen används över lag för att presentera verksamheten för föräldrar men även för att synliggöra den för barnen. Detta lyftes fram även i förra verksamhetsårets årsrapport. I samma rapport lyftes dock också, som ett utvecklingsområde, att dokumentationen i mycket högre grad bör kunna användas vid planering, uppföljning och utvärdering av verksamheten. I detta avseende har vi under det gångna verksamhetsårets inspektioner inte kunnat se någon större förändring jämfört med föregående år.

Vi har i våra samtal med personalföreträdare uppfattat att de upplever att denna dokumentation tar mycket tid i anspråk och de framhåller ofta att tiden inte räcker till för det dokumentationsarbete de föresatt sig att göra. Enligt vår mening har kraven på dokumentation och de tekniska möjligheterna sammantaget på många håll lett till ett ”klotterstadium” som kräver reflektion för att inte bli en onödig ”tidstjuv” och pålaga. Vi ser det därför som ett fortsatt angeläget utvecklingsområde och menar att utvecklingen skulle gagnas av att förskolorna klargör i vilket syfte de dokumenterar, till vilka målgrupper de vänder sig och hur olika former för dokumentation bäst kan användas för verksamhetsutvecklingens yttersta mål: att främja barnens utveckling och lärande.

Rum för möten och lärande

I förskoleplanen för Stockholms stad anges att den fysiska miljön i förskolan ”ska väcka nyfikenhet, inspirera och utmana barn till utforskande och upptäckande. Den ska ge barn möjlighet att utveckla sitt skapande och alla sina uttryckssätt.”

De förskolor/förskoleenheter som inspekterats under det gångna verksamhetsåret har lokaler som väl lämpar sig för förskoleverksamhet och i det närmaste samtliga har tillgång till gårdar med lekredskap samt närhet till natur och parker.

Inspektionerna har också, i likhet med 2008/09 års inspektioner, gett belägg för att många förskolor kontinuerligt arbetar med att utveckla den fysiska miljön. Detta har lett till resultat som förskolorna med glädje visar upp och har all anledning att vara stolta över. Många av förskolorna framhåller miljön som ett ständigt aktuellt utvecklingsområde som allt oftare även inbegriper utomhusmiljön. Det gäller också innerstadsförskolorna och vi har under året sett goda exempel på uppfinningsrikedom när det gäller att använda

lokalmässiga förutsättningar för att tillgodose barnens möjligheter till lek och lärande utomhus.

I flertalet förskolor har barnen tillgång till ett varierat utbud av material för lek och aktiviteter av olika slag. Vår erfarenhet är att materialet i flera förskolor placeras enligt en genomtänkt struktur och i för barnen lämplig höjd. I många förskolor presenteras dokumentation från verksamheten i barnhöjd för att tjäna som inspiration för barnen och på anslagstavlor för att ge föräldrar en god inblick.

Förskolornas arbete med sin fysiska miljö har av inspektionen i flera år bedömts tillhöra verksamheternas styrkor. Så har vi bedömt det även i år. Att vi trots detta åter framhåller den fysiska miljön som ett utvecklingsområde har sin grund i att det på sina håll ännu finns oförsvarbara skillnader enheter/förskolor eller avdelningar emellan samt att tillgången till ett varierat material inte är fullgott inom alla områden. Återkommande i det gångna verksamhetsårets inspektionsrapporter nämns att bygg- och konstruktionsmaterial samt material för laborativa och undersökande aktiviteter inom områdena matematik och naturvetenskap bör utökas och att material för bild och form i större utsträckning bör göras lättillgängligt för förskolornas yngre barn.

Kultur, kreativitet och skapande

Förskolan ska, enligt riktlinjerna i förskoleplanen för Stockholms stad, ”ge barn tillgång till kulturella upplevelser och uppmuntra och utveckla barns förmåga att skapa och uttrycka sig i olika former”.

Förskolornas arbete för att stimulera barnens eget skapande tillhör de områden som under det gångna verksamhetsårets inspektioner mer frekvent bedömts som styrka samtidigt som utvecklingsbehov påtalats i flera fall.

Skapande verksamhet, i synnerhet den med bild och form, har lång tradition i förskoleverksamhet och vi kan konstatera att den över lag ges utrymme såväl rumsligt som innehållsligt. Ateljéer eller ”verkstadsrum” samt ”hörnor” för skapande verksamhet förekommer allmänt och både vuxenledda aktiviteter och barnens spontana skapande sker kontinuerligt. Enligt vår bedömning bör ett flertal förskolor i sina ”hörnor” erbjuda ett mer varierat material för att i högre grad stimulera barnens fantasi och utmana deras kreativa förmåga. Material för barnens spontana skapande bör också kunna göras mer tillgängligt för förskolornas yngre barn utan att säkerheten behöver äventyras.

Förskolorna uppger allmänt att drama, musik och sång samt rörelse ingår som regelbundna inslag i verksamheten och att stadens kulturutbud utnyttjas när möjlighet ges.

Vår erfarenhet är att svenska traditioner över lag hålls levande i förskolorna. Andra kulturars traditioner däremot uppmärksammas betydligt mer sällan och då i regel på grund av att behovet aktualiseras av barngruppens sammansättning. Det gångna verksamhetsårets inspektioner har till övervägande del gällt förskolor med få barn som har utländsk bakgrund. Vi har konstaterat att förskolorna dels i alltför ringa grad bedriver ett aktivt arbete för att stärka barnen i att utveckla en flerkulturell tillhörighet, dels inte tillräckligt beaktar sitt interkulturella uppdrag, som bland annat innebär att förbereda alla barn för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle. Inom detta område bör många förskolor enligt vår bedömning utveckla sin verksamhet.

Ett språkutvecklande arbetssätt samt flerspråkighet

I förskoleplanen för Stockholms stad anges att förskolan ska ”ge varje barn förutsättningar att utveckla sin språkliga medvetenhet, ett rikt och nyanserat talspråk, intresse för skriftspråk och förståelse av symboler”. Vidare ska förskolan ”tillsammans med föräldrarna lägga grunden till flerspråkighet hos barn med annat modersmål än svenska”.

Förskolornas arbete med att stimulera barnens språkutveckling i det svenska språket har varit en framträdande styrka under verksamhetsårets inspektioner. Den positiva bilden från föregående år kvarstår således.

I likhet med tidigare år betonar personalen de vardagliga situationernas betydelse för att utveckla barnens språk samt vikten av att själv använda ett korrekt språk i samspel med barnen. Att vara observant på detta framhålls ofta som angeläget men vi har också stött på farhågor att en alltför nitisk strävan efter korrekthet riskerar att inskränka lekfullheten och variationsrikedomen i språket.

Att reflektioner av detta slag förs fram ser vi som ett gott tecken på att detta område, som i läroplanen särskilt lyfts fram som grundläggande för barnens lärande även inom andra områden, tillgodoses väl och till synes stadigvarande i förskolorna.

Betydligt sämre beställt är det med förskolornas insatser för att främja flerspråkighet hos barn med annat modersmål än svenska. Detta område har därför under det gångna verksamhetsårets inspektioner återkommande bedömts som en svaghet.

Kartläggningar av vilka språk som talas i familjer genomförs på många håll men därefter stannar det ofta vid att förskolorna rekommenderar familjerna att i hemmen tala sina modersmål. Modersmålundervisning, vanligen i form av ett lärarbesök i veckan, förekommer men tycks bli mindre vanlig. Uppfattningarna går också isär i förskolorna om det meningsfulla i dessa besök samtidigt som flertalet förskolor saknar egna angreppssätt för att stimulera barnens utveckling av sina modersmål.

De förskolor som enligt vår bedömning kommit längst i arbetet med flerspråkighet har uttalade rutiner för arbetet, bland annat för den egna flerspråkiga personalens insatser. I dessa förskolor används också barngruppens olika språk så långt möjligt i vardagliga situationer vilket gör dem till en tillgång för hela barngruppen och det språkutvecklande arbetet i vidare mening. Det är i regel också dessa förskolor som har hittat arbetssätt för att både stimulera barn med utländsk bakgrund att utveckla en flerkulturell tillhörighet och att ta tillvara den kulturella mångfalden i arbetet med hela barngruppen.

Matematik, natur

I förskoleplanen för Stockholms stad framhålls att ”varje barn ska få utveckla sin förståelse för matematik och grundläggande logiska begrepp. Utifrån naturvetenskap ska barnen få möjlighet att utveckla förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen.”

Enligt vår bedömning tillgodoser förskolorna oftast båda dessa områden utifrån lång och gedigen förskoletradition. Det är dock endast undantagsvis vi under verksamhetsårets inspektioner stött på en så utvecklad och genomtänkt verksamhet att vi bedömt den som en styrka.

Vad gäller arbetet med att utveckla barns grundläggande förståelse för begrepp inom matematiken framhåller förskolorna i första hand de vardagliga rutinsituationernas betydelse. Som exempel på hur arbetet bedrivs beskriver förskolorna ofta "traditionella" former som varit rådande i förskoleverksamhet under lång tid. Mindre ofta ges exempel på hur barnens nyfikenhet och lust att utforska matematik och naturvetenskap utmanas.

I alla förskolor finns i regel någon form av material för bygg- och konstruktionslek. Redan i förra verksamhetsårets årsrapport framhölls dock detta som ett utvecklingsområde. Också det gångna verksamhetsårets inspektioner påvisar att materialet på många håll behöver kompletteras för att erbjuda större utmaningar. Materialet i sig säkerställer inte att barnens begreppsvärld vidgas men det ger ökade möjligheter att konstruera och experimentera. Det kan också enligt vår mening bidra till att utmana personalens tankar om vad matematik kan betyda för barn i olika åldrar.

Det vi framhåller om förskolornas arbete med matematik gäller i än högre grad arbetet med natur och naturvetenskap. I förskolorna finns över lag en gedigen erfarenhet och vana att i vardagliga situationer och i form av återkommande, planerade "teman" fånga upp barnens intresse för djur och växter. Det finns exempel på att förskolornas naturverksamhet följer Friluftsrådet "Mulleskola" samtidigt som personal också delvis ifrågasätter det förutbestämda innehållet och arbetssättet utifrån läroplanens intentioner för barns läroprocesser.

Förskolorna ger barnen möjligheter att laborera, undersöka och experimentera och det finns oftast material för planerade aktiviteter. Mindre ofta ges exempel på hur barnens matematiska funderingar eller frågor om naturvetenskapliga fenomen mer systematiskt tas tillvara när verksamheten planeras och miljön utformas. Material för barnens spontana utforskande och laborerande bör enligt vår mening kunna utökas och på många håll framför allt placeras mer tillgängligt.

Barn i behov av särskilt stöd

I förskoleplanen för Stockholms stad föreskrivs att "barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra ska garanteras det och insatserna ska sättas in så tidigt som möjligt. Detta ska ske i dialog med föräldrarna och utformas så, att det på bästa sätt stärker barnet och främjar inkludering i gruppen".

Förskolornas rutiner för arbetet med barn i behov av särskilt stöd framstår liksom tidigare år nästan undantagslöst som en styrka för verksamheten.

Det finns i regel en tydlig och ofta dokumenterad arbetsgång och föräldrar görs delaktiga i ett tidigt skede. Personalens förhållningssätt är i huvudsak inkluderande, dvs. alla barn ska i möjligaste mån och med stöd och anpassning kunna delta i all verksamhet.

Extra resurser, ofta i form av personalförstärkning, kan tilldelas vid behov. Det finns tillgång till handledning och i regel även möjlighet att konsultera specialpedagog, talpedagog eller psykolog. Handlingsplaner upprättas vid varierande tidpunkter, dock senast i samband med ansökan om extra resurser.

Normer och värden – arbete mot alla former av kränkande behandling

Detta område har granskats utifrån skollagen och diskrimineringslagen (2008:571) samt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling, men även i hög grad utifrån läroplanens (Lpfö 98) värdegrund och dess avsnitt Normer och värden och Barns inflytande samt förskoleplan för Stockholms stad.

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner.

Styrkor

- De flesta förskolor omsätter på många olika sätt läroplanens intentioner avseende området Normer och värden.

Områden att utveckla

- Personalen vid de flesta inspekterade förskolorna bör fördjupa sina kunskaper om vad barns inflytande i förskolan kan innebära utöver att göra egna val i vardagliga situationer.
- Majoriteten av de inspekterade förskolorna måste anpassa sina planer mot diskriminering och kränkande behandling samt arbetet med dem till aktuell lagstiftning.
- Flertalet inspekterade förskolor bör diskutera och fördjupa de arbetssätt som tillämpas för att motverka traditionella könsmonster och könsroller.

Förskolans arbetssätt

I läroplanen föreskrivs att förskolan aktivt och medvetet ska påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem.

Vi kan konstatera att i stort sett alla de inspekterade förskolorna uppfyller läroplanens intentioner avseende området normer och värden. Området har hög prioritet och förskolorna har väl fungerande arbetssätt för att genomföra uppdraget, detta trots att ungefär hälften av förskolorna saknar en gemensamt formulerad värdegrund.

Personalens beskrivningar ger en bild av en verksamhet där barn och vuxna möter varandra med respekt, där barn får stöd i att utvecklas till sociala och empatiska individer och demokrati övas genom ansvarstagande och omröstningar. Dock finns vissa väsentliga utvecklingsområden såsom barns inflytande och att motverka traditionella könsrollsmönster.

Barns inflytande

”I förskolan läggs grunden för att barnen skall förstå vad demokrati är. /.../ De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten”. (Lpfö 98)

Personalgrupper som vi samtalat med under verksamhetsåret 2009/10 har ofta uttryckt osäkerhet om vad barns inflytande, delaktighet och ansvar kan innebära och då i synnerhet när det gäller förskolans yngsta barn. Barnen ges oftast möjligheter till visst inflytande genom att personalen skapar en miljö där de kan välja var och med vilket material de vill leka och arbeta. Barnens intressen uppges också på många håll vara vägledande för temaarbeten eller val av utflyktsmål. Däremot är barnen mer sällan delaktiga i planeringsprocesser och än mer sällan uppmärksammas de på vad deras inflytande och delaktighet leder till. Läroplanens uppdrag, att lägga grunden till att barnen ska förstå vad demokrati är, riskerar därigenom enligt vår bedömning att få en alltför snäv tolkning.

Vi konstaterar att det finns goda ambitioner att utöka barnens delaktighet och inflytande, men bedömer att diskussioner och eventuell fortbildning krävs som kan leda till fördjupade kunskaper om hur detta kan genomföras.

Traditionella könsmönster och könsroller

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsmönster och könsroller. Läroplanen fastslår att flickor och pojkar i förskolan ska ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Under verksamhetsåret 2009/10 har de flesta av de inspekterade förskolorna inte prioriterat detta område. Det finns dock, bland annat på grund av tidigare insatser, en allmän medvetenhet om vikten av dessa frågor vilket till viss del påverkar förskolornas val av material och aktiviteter. Många av förskolorna beskriver det väsentliga i att personalen eftersträvar att behandla flickor och pojkar "lika" i bemärkelsen "alla ska ha samma tillgång till material, aktiviteter och talutrymme". Det sker dock sällan en systematisk utvärdering av arbetet på detta område.

Förskolorna kopplar enligt vår bedömning endast undantagsvis samman arbetet med att motverka traditionella könsmönster och könsroller med den övergripande värdegrunden och det formuleras sällan mål för arbetet inom detta område. Hur man omsätter en mer genusmedveten pedagogik i praktiken behöver enligt vår bedömning diskuteras och fördjupas på de flesta av de inspekterade förskolorna/förskoleenheterna. Slutsatser av diskussionerna bör dokumenteras för att underlätta utvärdering och utveckling på ett systematiskt sätt.

Planer mot diskriminering och kränkande behandling

Den gällande lagstiftningen (14 a kap. skollagen samt diskrimineringslagen) föreskriver bland annat att varje enskild verksamhet årligen ska upprätta en plan mot diskriminering och kränkande behandling.

Av de 28 granskade förskolorna/förskoleenheterna hade alla utom en ett dokument som av det stora flertalet benämns likabehandlingsplan.⁷ De allra flesta har dock inte anpassat sina planer och arbetet med dem till gällande lagstiftning.

Förskolechefer och personal känner ofta till lagstiftningen som gäller från januari 2009, men är sällan helt införstådda med innehållet. Endast undantagsvis har förskolor kopplat samman arbetet med planen med sitt värdegrundsarbete.

Förskoleenheternas planer är oftast allmängiltiga på så sätt att de förskolor som ingår i en enhet inte är synliggjorda var för sig. Kartläggningar över varje förskolas aktuella situation saknas och det framgår inte vad respektive förskola i enheten behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling och för att främja barns lika rättigheter och möjligheter. Förskolorna, liksom de enheter som inspekterades förra året, behöver även diskutera och formulera hur barn och personal i större utsträckning kan göras delaktiga i arbetet med planerna och hur planerna kan göras kända av föräldrarna.

Även om planerna nämns i de kommunala förskoleenheternas kvalitetsredovisningar har varken utvärdering eller resultat av tidigare års planer redovisats, vilket krävs i förordningen om kvalitetsredovisning.

Samverkan med hemmet och skolverksamheter

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98) och förskoleplan för Stockholms stad.

Samverkan med hemmet

Förskolan ska enligt läroplanen komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt. Förskolans arbete med barnen ska därför ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen. Föräldrarna ska enligt läroplanen ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Att förskolan är tydlig i fråga om mål och innehåll är därför en förutsättning för barnens och föräldrarnas möjligheter till inflytande.

Enligt Stockholms stads förskoleplan ska utvecklingssamtal genomföras regelbundet och baseras på den dokumentation och utvärdering av verksamheten som förskolan gör. Samtalet ska beskriva på vilket sätt förskolans arbete bidrar till barnets utveckling och trivsel och lärande.

Föräldrainsatser är en del av inspektionen, vilket innebär att vi utifrån målen i läroplanen tar del av några föräldrars erfarenheter av hur samverkan och information fungerar.

⁷ En likabehandlingsplan är i formell mening den plan som ska finnas utifrån diskrimineringslagen. Det ska också finnas en plan mot kränkande behandling enligt skollagen. De två planerna kan dock sammanfogas till en plan, vilket är det i särklass vanligaste.

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner.

Styrkor

- Förskolornas övervägande goda information om det vardagliga arbetet och om de enskilda barnen ger tillsammans med varierade samverkansformer föräldrarna goda möjligheter till delaktighet.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver utveckla sin information om verksamhetens övergripande mål.
- Samverkan med föräldrarna bör fördjupas bland annat genom att syftet med de olika samverkansformerna förtydligas och genom att föräldrars synpunkter tas tillvara på ett mer systematiskt sätt i utvärderingen.

Det gångna verksamhetsårets inspektioner har i likhet med tidigare årsrapporter visat att förskolorna allmänt lever upp till läroplanens intentioner vad gäller samverkan med hemmen. Personal och ledning är måna om att uppnå ett bra samarbete med föräldrarna. Både inspektionen och stadsdelarnas kvalitetsredovisningar visar att föräldrarna uppskattar personalens bemötande. Vi kan se att detta till stor del beror på ett aktivt arbete med att bemöta barn och föräldrar på ett välkomnande och flexibelt sätt. När det uppstår oro bland föräldrarna hänger det enligt vår erfarenhet ofta samman med hur informationen hanteras vid personalomsättning och/eller frånvaro bland personalen eller andra förändringar i verksamheten.

Den föräldraaktiva inskolningen, där föräldrarna deltar i verksamheten flera hela dagar med sitt barn, ger enligt både föräldrar och personal föräldrarna en god inblick i förskolornas verksamhet redan från början. Denna inskolningsform blir allt mer allmänt använd och lyfts även fram i stadsdelarnas kvalitetsredovisningar som positiv.

Information till föräldrarna ges främst i den dagliga kontakten. Detta är också det viktigaste sättet enligt både personal och föräldrar. De flesta förskolor synliggör verksamheten genom dokumentation på ett bra sätt. Däremot är det mindre vanligt att förskolorna informerar föräldrarna om verksamhetens mål och förutsättningar, trots att detta understryks i stadens förskoleplan och, såsom framhålls i läroplanen, är en förutsättning för att föräldrarna på ett meningsfullt sätt ska kunna delta i utvärdering av verksamheten. Även förskoleundersökningen 2010 visar att föräldrarna inte är helt nöjda med denna övergripande information. Allt fler förskolor informerar via hemsidor och e-post även om det ännu inte är generellt förekommande. Många föräldrar vi möter önskar att detta utvecklas.

Samverkansformerna med föräldrarna uppfattas av oss i huvudsak som varierade och välfungerande. Förskolorna bjuder in till olika former av möten och samkväm vilka enligt våra intervjuer med föräldrarna oftast är uppskattade. Det är vanligt att förskolorna bjuder in till så kallade föräldraråd eller förskoleråd, för att fördjupa samverkan. Även detta upplever de föräldrar vi möter som positivt men ofta efterfrågas förtydligande av syftet med dessa möten. Även stadsdelarna lyfter i sina kvalitetsredovisningar fram mötesformerna med föräldrarna som välfungerande.

Utvecklingssamtal erbjuds alltid men underlagen för samtalen varierar, ibland även inom samma förskoleenhet eller förskola. Fortfarande behöver vi ibland påpeka att samtalen är till för att visa på vilket sätt förskolan bidragit till barnets trivsel, utveckling och lärande, och inte ska handla om bedömningar av barnet vilket betyder att vi i flera fall bedömt att det behövs en diskussion om vad utvecklingssamtalen ska innehålla. De föräldrar som inspektionen mött under det gångna verksamhetsåret har varit övervägande nöjda med samtalen som de upplever fördjupar informationen om deras barn. Vi kan dock konstatera att personalomsättning kan påverka kontinuiteten och därmed hur föräldrarna upplever samtalens kvalitet, särskilt om dokumentation saknas.

Förskolorna är generellt lyhörda för föräldrarnas synpunkter och vi har fått många exempel på att synpunkterna tas på allvar och leder till förändringar. Detta bekräftas även i årets förskoleundersökning. Dessa i huvudsak muntligt framförda synpunkter används i viss mån i utvärderingar av verksamheterna men det sker sällan systematiskt.

Samverkan med skolverksamheter

Läroplanen fastställer att förskolan ska sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Vid övergången till nya verksamheter ska enligt läroplanen särskild uppmärksamhet ägnas de barn som behöver särskilt stöd.

Av Stockholms stads förskoleplan framgår att alla barn och föräldrar har rätt till en väl organiserad övergång mellan förskolan och grundskolan och att alla föräldrar har rätt att delta vid överlämnandesamtal mellan förskola och skola.

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner även om de inte alltid lyfts fram i rapporternas sammanfattningar.

Styrkor

- Flertalet förskolor/förskoleenheter har rutiner för barnens övergång till näraliggande skolverksamheter.
- Barn i behov av särskilt stöd får i de allra flesta fall ett väl förberett överlämnande.

Utvecklingsområden

- Förskolorna och skolornas verksamheter behöver utveckla sin samverkan för att bättre kunna främja barnens utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samverkan kring det pedagogiska innehållet behöver fördjupas för att uppnå en bättre pedagogisk kontinuitet för barnen.
- Rutiner för barnens övergång till skolans verksamheter bör organiseras så att den inbegriper alla barn och alla former av anordnare.
- Överlämnandesamtalet bör i högre grad ske i form av trepartssamtal och innefatta en dokumentation av förskolans pedagogiska arbete under barnets förskoletid.

Det gångna verksamhetsårets inspektioner har visat att förskolorna har rutiner som fungerar för de flesta barns övergång till skolans verksamheter. Detta i meningen att förskolan tillsammans med den eller de mest närliggande skolorna har system för att barnen besöker den blivande skolan, att skolpersonal besöker förskolan och att det erbjuds överlämningssamtal. Däremot finns det inte motsvarande rutiner om barnen går till andra skolor än den närliggande. I stadsdelarnas kvalitetsredovisning kan vi se att många fortfarande har gemensamma planer för barnens övergång, något som förskolorna känner ett stöd av. Samtidigt kan vi konstatera att dessa planer inte alltid följs fullt ut. Det stora och ökande antalet mottagande skolor och även svårigheten att veta vilken skola barnet ska börja i upplevs som försvårande. I jämförelse med tidigare årsrapporter verkar detta vara ett ökande problem. Inspektionen uppmanar därför ofta förskolorna att ta fram strategier för denna nya situation. Däremot arbetar de flesta förskolor på ett bra sätt med att ge barnen en god avlutning på sin förskoletid och de föräldrar vi möter är för det mesta nöjda med hur övergången fungerar.

Förskolorna erbjuder nästan alltid överlämningssamtal. Det sker dock sällan i en form där föräldrar, förskolepersonal och personal från skolans verksamheter deltar, vilket skulle kunna överbrygga verksamheternas olika sekretess. I de fall föräldrarna väljer andra skolor än den förskolan mest frekvent samverkar med erbjuder sig förskolan att delta vid överlämningssamtal. I många fall väljer föräldrar att avstå från denna möjlighet. Förskoleplanen föreskriver också att överlämningssamtalet ska innefatta en dokumentation av förskolans pedagogiska arbete under barnets förskoletid. Även detta förekommer mycket sällan.

Samverkan i läroplanens mening, i syfte att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv, är sällsynt. De flesta av de inspekterade förskolorna har inget sådant utbyte med skolans verksamheter, något som även lyfts fram i stadens kvalitetsredovisning. Där det finns ett mer fördjupat utbyte, med pedagogisk fokus, sker det genom att skolan finns inom samma enhet eller i samarbete med en närliggande skola. Flera förskolor beskriver ambitioner om samverkan för att uppnå en bättre övergång för barnen. De upplever dock sällan att de får respons för detta från den mottagande skolan. Några förskoleenheter beskriver även att rutiner för möten och samverkan som tidigare fungerat inte längre efterlevs. Vi uppmanar ofta förskolorna att fortsätta verka för en för barnen bra övergång och även att kritiskt granska sig själva i hur de kan dokumentera och presentera sin verksamhet för att åstadkomma detta. Vi kan dock konstatera att även förskolor med god förmåga att dokumentera och presentera sin verksamhet beskriver problem med att få till stånd en god samverkan.

Vad gäller de barn som haft särskilt stöd i förskolan, eller förväntas behöva extra omsorgsfull planering inför starten i förskoleklass och fritidshem, finns dock enligt vår erfarenhet oftast en väl fungerande planering för övergången med olika samtal där även föräldrarna deltar. Vi anser dock att det är oroväckande att vi till skillnad från tidigare år fått ta del av exempel där barn som behövt, eller kan komma att behöva, extra stöd inte får en väl förberedd övergång till skolans verksamheter. Detta är ett prioriterat område både i såväl förskolans som grundskolans läroplan och bör därför, oavsett omständigheter, ordnas på ett tillfredställande sätt.

AVSLUTANDE DISKUSSION

I stadens vision om en förskola i världsklass står lek, lärande, trygghet och respekt för det enskilda barnet i centrum. Visionen inbegriper också att verksamheten är av likvärdig och hög kvalitet var helst i staden den bedrivs och oavsett huvudman.

Våra inspektioner verksamhetsåret 2009/10 bekräftar i flera avseenden den samlade bild som ges i föregående årsrapport, i den sammanfattande kvalitetsredovisningen för förskolan i Stockholm 2008/09 samt i stadens brukar- och förskoleundersökningar; Stockholms förskolor erbjuder allmänt en god pedagogisk verksamhet där barnen ges många möjligheter till lek och lärande i en trygg och välordnad miljö. Förskolornas värdegrundsarbete fungerar väl och föräldrarna har ett stort förtroende för förskolornas verksamhet.

Vi har också konstaterat att förskolorna överlag har en uttalad ambition och ett engagemang för att utveckla och förbättra verksamheten. I regel har verksamheterna en ledningsorganisation och mötesformer som ger förutsättningar för ett systematiskt kvalitetsarbete.

Likväl visar det gångna verksamhetsårets inspektioner med all tydlighet att den samlade bilden inom sig rymmer stora kvalitativa skillnader, såväl förskoleenheter och förskolor emellan som inom en förskoleenhet och stundtals inom en och samma förskola. Det indikerar för oss en risk för bristande likvärdighet.

Skolverket framhöll i sin rapport *Tio år efter förskolereformen*⁸ att läroplanens syn på barn och lärande fått oväntat snabbt genomslag. Våra inspektioner ger en något mindre optimistisk bild såsom vi har valt att tolka vad ”genomslag” kan innebära.

Vi har under det gångna verksamhetsårets inspektioner rekommenderat nästan samtliga förskolor och förskoleenheter två omfattande och i inspektionsrapporterna ofta snartformat formulerade utvecklingsområden. Det ena gäller personalens förankring i läroplanens syn på kunskap och barns läroprocesser, det andra gäller det systematiska kvalitetsarbetet. Eftersom dessa två centrala utvecklingsområden har lyfts fram av inspektionen i flera årsrapporter, om än uttryckt på skilda sätt, menar vi att läroplanen och dess intentioner ännu inte fått tillräckligt stort genomslag. Den 1 juli 2011 träder en ändring i förordningen om läroplan för förskolan i kraft⁹. Vid samma tidpunkt börjar en ny skollag gälla som även den får konsekvenser för förskolan. Även om stadens förskolor allmänt erbjuder en god verksamhet menar vi därför att många insatser och mycket arbete återstår.

Utmaningar

I ett övergripande perspektiv för staden är likvärdig och hög kvalitet i all verksamhet av vital betydelse. Naturligtvis står de enskilda förskolorna inför olika utmaningar. Vi har i våra inspektionsrapporter därför angett specifika styrkor, svagheter och utvecklingsområden för varje verksamhet.

⁸ Rapport 318, 2008

⁹ SKOLFS 2010:35

För att komma till rätta med den bristande likvärdighet i kvalitet vi uppmärksammat vill vi dock understryka vikten av att ta sig ande under verksamhetsårets och tidigare års inspektioners mest frekventa utvecklingsområden; att fördjupa förståelsen av läroplanen och dess bakomliggande syn på kunskap, utveckling och lärande samt att få till stånd ett fungerande och väl förankrat system för att styra mot uppsatta nationella mål.

För att omsätta läroplanen måste personalen dels ha kunskap om hur barn lär, dels om barns sätt att tänka och resonera om det innehåll som de ska utveckla förståelse av. De stora skillnaderna som vi under verksamhetsårets inspektioner konstaterat beträffande bland annat utformning av förskolornas fysiska miljö, temainriktat arbetssätt, barns inflytande och arbetet med att främja barns flerspråkiga utveckling visar enligt vår mening att det i ett flertal fall saknas en gemensam förståelse och tolkning av läroplanen.

Läroplanens mål att sträva mot anger en önskad kvalitetsutveckling i verksamheten. Ett systematiskt kvalitetsarbete syftar till att kontinuerligt identifiera vilka förutsättningar som är nödvändiga för arbetet mot dessa mål, att utveckla arbetsprocesser, att bedöma måluppfyllelse samt att vidta lämpliga åtgärder för ökad måluppfyllelse.

För kommunala förskolor ingår arbetet med såväl kvalitetsredovisning som årlig verksamhetsplan i stadens kvalitetssystem ILS. Varje stadsdelsnämnd upprättar årliga mål som varje förskoleenhet ska precisera i en verksamhetsplan för att omsättas i förskolornas verksamhet. På motsvarande sätt ska enskilt drivna förskolor i sina respektive verksamhetsplaner ange mål som ska omsättas i verksamheten. Vi har dock konstaterat att förskolornas mål ofta är så oprecist formulerade att de försvårar en systematisk uppföljning och utvärdering. Kommunala verksamheter beskriver ofta svårigheter med att använda stadens kvalitetssystem ILS på ett för verksamheten meningsfullt sätt. Detta bidrar enligt vår erfarenhet till parallella processer där förskolorna utvärderar sin verksamhet muntligt utan att detta ligger till grund för de sammantagna bedömningarna av måluppfyllelsen i enheternas respektive kvalitetsredovisning/verksamhetsberättelse.

Utfallet av det gångna verksamhetsårets inspektioner väcker ett antal frågor: Sker ingen utveckling? Går utvecklingen för långsamt i förhållande till förväntningar som nyare forskning och samhällsdebatten inger? Varför är verksamheten inte likvärdig? Är angreppssätten de rätta och hur vet vi i så fall det? Hur inverkar den för närvarande på sina håll mycket höga utbyggnadstakten av verksamheten? Vad kan ytterligare göras för att öka personalens utbildningsnivå?

Vi anser att dessa frågor bör ingå i den analys som behöver utgöra grund för beslut om vilka insatser som krävs för att säkerställa en likvärdig förskola.

INSPEKTERADE FÖRSKOLOR

Inspekterade förskolor aug 2009 – juni 2010

Stadsdelsförvaltning	Kommunal enhet	Förskolor	Enskilt driven	Förskolor
Skarpnäck	Skarpnäcksfältets förskolor	6		
Skarpnäck			Mullekojan	1
Skarpnäck			Al Zahraa	1
Farsta	Tallkrogens förskolor	4		
Farsta	Gubbängens förskolor	4		
Farsta	Sköndals förskolor	8		
Farsta			Lilla Blå Elefanten	1
Östermalm	Gärdets förskolor	4		
Östermalm	Hjorthagen/Karlaplans förskolor	4		
Östermalm	Centrala Östermalms förskolor	6		
Östermalm	Hedvig Eleonora förskolor	6		
Östermalm			Tyska skolans förskola	1
			Rådjuret	1
Östermalm			Mother Goose	1
Södermalm			Rektangeln	1
Södermalm	Sjöstadens förskolor	2		
Södermalm	Södra stations förskolor	4		
Södermalm	Södra Hammarbyhamnens fsk	3		
Kungsholmen	Kvarnbergens förskolor	4		
Kungsholmen	Kungsholmen västra förskolor	5		
Kungsholmen	Fridhems förskolor	5		
Koncern				
Pysslingen			Sjöfågeln, Hässelby	1
Pysslingen			Hamnskolan, Söder	2
Pysslingen			Vita Bergen, Söder	1
Pysslingen			Giraffen, Hässelby	1
Vittra			Vittra i Katrineberg	1
Vittra			Vittra i Sjöstaden	1
Vittra			Vittra vid Mariatorget	1
Summa	14 enheter	65 fsk	14 enheter	15 fsk

